

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЛЯ ВУГІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах сучасної України, де однією з провідних галузей промисловості є вугільна індустрія, актуальним є процес підготовки фахівців вищої кваліфікації для неї. Впродовж перших років незалежності видобуток вугілля скоротився майже на 50%; впала продуктивність праці; експорт вугілля практично зупинився в 1995 році, - це обумовило закриття вугільних підприємств. Разом з тим, в умовах енергетичної кризи вугілля може стати пріоритетним енергоносієм, забезпечить власну промисловість необхідними ресурсами та обумовить становлення України як самостійної держави. З цих позицій особлива увага повинна бути приділена підготовці висококваліфікованих кадрів для вугільної галузі. Так, в Конвенції Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 рік, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів від 21 березня 2011 р. №219-р підкреслено: «Державна політика в сфері освіти повинна бути спрямована на ефективне реформування сфери і запровадження нових вимог (стандартів), що відповідають рівню провідних держав, затвердження порядку формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, кваліфікованих кадрів з урахуванням потреб ринку праці».

Не зважаючи на значну актуальність проблем, лише окремі її аспекти отримали освітлення в працях Н.В.Заблоцької, В.Куценко, А.О.Саржана.[1] Але проблема підготовки кадрів вищої кваліфікації для підприємств вугільної галузі в її сучасному стані не стала об'єктом відповідного наукового інтересу та дослідження.

Метою даної статті є аналіз проблем гуманітарно-правового та соціально-економічного характеру щодо підготовки кадрів вищої кваліфікації для підприємств вугільної промисловості регіону.

Всі проблеми можна поділити на дві групи: ті, які пов'язані безпосередньо зі станом вугільної галузі, і ті, що характеризують організацію та реалії освіти. Забезпечення конституційного права громадянина України на освіту передбачає розвиток відповідної законодавчої бази.

Правове регулювання суспільних відносин у сфері освіти перебуває у стані становлення. Освітнє законодавство почало формуватися вже в перші роки незалежності держави. В 1991 році було прийнято Закон України «Про освіту». Але інтенсивність прийняття нових нормативно-правових актів почала різко зростати після прийняття Конституції України у 1996 році. Загалом з 1993 року по 2002 рік було прийнято більше 40 нормативних актів міністерств і відомств, постанов Кабінету Міністрів України; Указів Президента тощо, які регламентували як діяльність вищих навчальних закладів, так і ті, які забезпечували інші заходи кадрової політики в державі. На початку 2002 року було прийнято Закон України «Про вищу освіту» (17.01.2002 р.), який у 2010-2012 рр. неодноразово відчував спроби змін та удосконалення аж до ступеню прийняття нового закону. Разом з тим, основним практично значущим для вищів є Наказ МОН України від 02.06.1993 р. №161 «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах». Звичайно, виникає запитання: яким чином може неодноразово змінюватись законодавство, а підзаконні акти, яким є Наказ №161, продовжують існувати в незмінному вигляді; не зважаючи на досить «похилий вік»?

Багато нормативно-правових актів останніх років прийнято, але дієвість їх незначна. Так, принципи реалізації державної політики щодо реформування та розвитку вугільної промисловості визначені Програмою «Українське вугілля» та затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2001 р. №1205 та Концепцією розвитку вугільної промисловості від 07.07.2005 р. №236. Проте на теперішній час не забезпечено необхідних темпів реформування вугільної промисловості. А Закон України «Про підвищення престижності шахтарської праці» взагалі не досяг своєї мети, адже не відповідав вимогам ринкової економіки та державній політиці оплати праці. Цей закон створив проблеми і для вищих навчальних закладів: пільговиків для вступу у ВНЗ поза конкурсом було і так забагато. Взагалі навчання повинно мати один критерій – рівень відповідних знань. Це є ще одним проявом того, що розвиток українського суспільства здійснюється не за допомогою правових та економічних важелів, а через адміністрування та тоталітарно-планові методи управління, які породжують цілу низку завдань.

Сьогоднішні реалії дозволяють констатувати, що в Україні гостро стоїть проблема зайнятості населення. Щодо проблем працевлаштування молоді, то вона комплексна, і її складають кілька факторів. Перший – це малоефективність роботи, пов’язаної із забезпеченням працевлаштування молоді після закінчення вищих навчальних закладів. Другий – низький рівень професійної підготовки молоді у вищих навчальних закладах. Нерідко отримані студентами знання та навички залишаються марними. Роботодавці також у більшості випадків не зацікавлені в тому, щоб брати молодь на роботу, в силу відсутності у останніх досвіду і практичних навичок. Третій, що є не менш популярним явищем – завищені вимоги молоді до посади та заробітної плати. Не маючи необхідного досвіду, молоді спеціалісти часто бувають занадто самовпевненими і вимагають високу посаду і заробітну плату, що не відповідають рівню їх підготовки та досвіду. Як наслідок, опиняються без роботи. При цьому (четвертий фактор) – часто низька, логічно необгрунтована оплата праці. По всіх основних позиціях ціни в країні вже досягли західноєвропейських, подекуди навіть їх перевершили, а от зарплати, як і раніше, відстають. Наприклад, середньостатистичний студент західної країни (Німеччина, Франція), що працює охоронцем, отримує зарплату близько 600 євро за роботу добу через добу. Тобто стільки, скільки в нашій країні отримує менеджер середньої ланки, або кваліфікований робітник, який працює кожен день.

Молодь – майбутнє країни. На думку Алексюк А.М., молоді люди, що не отримують повноцінної освіти, не тільки поповнюють лави безробітних, але і часто стають на шлях протиправних дій.[2]

Успіх будь-якої країни у соціально-економічному розвитку значною мірою залежить від кадрового потенціалу, здатного забезпечити високу продуктивність праці, стійке та високоефективне виробництво. Зважаючи на те, що в Україні близько 900 вищих навчальних закладів, вважається, що достатню освіту має переважна кількість населення. Але реальність не така райдужна (табл.1).

Таблиця 1. – Освітній рівень населення України (питома вага населення з відповідним рівнем освіти) [3]

Показник освітнього рівня	Населення старше 6-ти років, %	У містах	У сільській місцевості
Повна вища	11,8	14,8	5,5
Базова вища та незакінчена вища	2,2	3,2	1,1
Середня спеціальна та професійно-технічна	30,4	32,9	25,1
Повна загальносередня	19,5	19,0	20,7
Базова середня та початкова загальна	28,5	24,2	37,7
Немає початкової освіти, неписьменні	7,2	5,9	9,9

Як видно із табл.1, нині повну вищу освіту має лише 11,8% населення відповідного віку, тоді як, скажімо, в Японії цей показник у чотири рази вищий.

Аналіз стану трудових ресурсів на конкретному вугільному підприємстві – шахті «Димитрова» - надає динаміку останніх років (табл.2).

Таблиця 2. – Аналіз трудових ресурсів шахти «Димитрова» за освітою

Показники рівня освіти	2006	2007	2008	2009	2010
Нижче середньої	146	123	102	89	71
Загальна середня	1104	1087	1043	919	830
Середня спеціальна і незакінчена вища	367	349	306	281	247
у т.ч. гірничя	192	179	167	158	139
Вища	86	95	110	98	102
Всього	695	1566	1586	1447	1298

За даними таблиці можна зробити висновок, що негативно характеризує якість трудових ресурсів те, що кількість працівників, які мають вищу освіту, є досить незначною: у 2006 р. – 86 осіб; у 2007 р. – 95 осіб; у 2008 р. – 110 осіб; у 2009 р. – 98 осіб; у 2010 р. – 102 особи. Тобто персонал є в основному середньо кваліфікованим.

У зв'язку із нестачею спеціалістів на інженерно-технічні посади широко залучаються особи без технічної освіти, але з досвідом практичної роботи. В такій ситуації у технічних вишах організовані групи «прискореників». Курс їх підготовки скорочений, але навчальні програми включають і фундаментальні, і спеціальні дисципліни. Тому виникає запитання: чи ці груп створені як підвищення кваліфікації інженерно-технічних кадрів вугільної галузі, чи мова йдеться про документ, підтверджуючий наявність вищої освіти? До речі, для більшості «прискореників» за опитуванням – останній аргумент є головним мотивом навчання.

Загалом, як відомо, будь-яка людська діяльність базується на засадах ефективності, передбачуваності, врахування та контролю. В сучасному освітньому процесі все менше уваги приділяється довгостроковій перспективі та її результатам. Тому деякі новітні технології та заходи, які на перший погляд є ефективними, призводять до негативних наслідків. Так, впровадження тестових іспитів замість письмових або усних, спрямоване на підвищення ефективності навчання. Але ми бачимо, що ці заходи призводять до зниження загальної та комунікативної культури студентів та неспроможності останніх чітко і логічно формувати свої думки. З'являється формалізм і бюрократія; слабшають і навіть зникають зв'язки викладача і студента; зароджуються помилкові уявлення про знання і їх критерії; зневажаються духовні орієнтири особистості.

На думку В.Сухомлинського, навчання – це процес взаємодії тих, хто вчиться, і тих, хто вчить. Сучасна освіта перетворюється в «безлюдний» процес, але освіта – це і навчання, і виховання, яке не може бути безособистісним.

Освіта є соціальним інститутом, але з позицій ринкової економіки вона є елементом національного господарства, споживає ресурси і надає ринку свій продукт. Разом з тим, проникнення ринку в освіту допустиме у певних межах, повна її комерціалізація неможлива. Тому вищі навчальні заклади повинні мати більшу свободу у формуванні навчальних планів, адаптованих до регіональної економіки; формуванні корпоративних відносин між вишами та підприємствами на рівні галузевих угод; здійсненні заходів щодо підвищення мотивації до навчання впродовж життя та потреби в постійному прагненні до самовдосконалення.

Література:

1. Заблоцька К.В. Професійно-кваліфікаційні верстви робітників вугільної промисловості України в 1960-1985 рр.// Історичні і політологічні дослідження. – 2001. - №4(8); Куценко В. Соціально-економічна сфера України: стан, проблеми, перспективи.// Персонал. – 2004. - №2; Саржан А.О. Новітня історія Донбасу (1945-1999 рр.). – Донецьк, 1999; Саржан А.О. Зміни в соціально-економічній сфері Донбасу. – Донецьк, 2004.
2. Огневюк В. Образование как сфера «будущего времени»// Персонал. – 2003. - №9. – С.68; Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Підручник. – К., 1998. – С.5.
3. Соціальні індикатори рівня життя населення. – К.: Держкомстат, 2003. – 250 с. – С.70.